

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİ HALK SAĞLIĞI ANABİLİM DALI DEPREM KAYNAKLI AFETLERE YÖNELİK TOPLUM İÇİN BİLGİLENDİRME DİZİSİ (2023/15)

AFETLER, İNFODEMİ ve YÖNETİMİ

İnsanlar, afet durumlarında içinde buldukları kriz sürecini anlamlandırabilmek amacıyla bilgi arama davranışına yönelirler.¹ Bu sebeple afet ve acil durumlarda temel gıda, barınma gibi temel gereksinimlerin yanı sıra doğru bilgi üretilmesi ve doğru bilgiye ulaşabilmek son derece önemlidir.²

Sosyal medya ve akıllı telefonların gelişmesiyle birlikte bilgi paylaşımı giderek hızlanmış, gerçek zamanlı bilgi alma beklentisi artmıştır.³ Sosyal medya gibi iletişim araçları, etkili olabilmekle birlikte, bazen gerçekleri ayırt etmeyi zorlaştıran yanlış bilgilerin yayılması için kolay bir araç da olabilmektedir. Bu risk, özellikle güvenilir/resmi bir kaynaktan gelen bilgi erişilebilir olmadığında artar. Güvenilir bilgi eksikliği, yanlış bilgilerin hızla yayılması için bir risk oluşturur.⁴

Bu noktada "infodemi" kavramı gündeme gelmektedir. Dünya Sağlık Örgütü, infodemiye "hızla yayılan, yanlış veya kasıtlı olarak üretilmiş yanlış bilgileri içeren, doğru bilgiye ulaşmayı zorlaştıran bilgi bolluğu" olarak tanımlamıştır.⁵ Afet dönemlerinde kaygı ve stres yüksektir ve bilgileri kontrol etme zamanı sınırlıdır. Bu koşullar altında, insanlar kendilerine kesinlik kazandıran ve durumu anlamlandırma sürecinde onlara yardımcı olan yanlış bilgilere inanma ve bunları paylaşma eğiliminde olabilirler. Bu durum bilgi bolluğuna yol açmakta ve doğru bilgilere ulaşmayı zorlaştırmaktadır.³

İnfodemi sonucunda kafa karışıklığı, risk alma davranışının yaygınlaşması, tereddüt, otoritelere güvensizlik, kriz sürecinin uzaması, zararlı mesajların ve olumsuz etkilerinin yayılması görülebilmektedir.⁵ Bu bilgi fazlalığı ve kontrolsüz paylaşılan bilgiler, başta afetzedeler olmak üzere tüm toplumda huzursuzluk oluşturabilmektedir. Aynı zamanda yanlış bilgiler ikincil krizlere de sebep olabilmektedir. Bu durumlardan da yine en çok zarar gören kişiler şüphesiz afetlerden etkilenen kişiler olmaktadır. Örneğin yanlış bilgiler ve yönlendirmeler sonucu arama kurtarma ekipleri ihtiyaç olmayan bölgelere gidebilmekte, afet durumlarında kurtarma, sağlık hizmetlerine erişim gibi zamanın çok önemli olduğu müdahaleler için geç kalınabilmekte, zaman boşa harcanabilmektedir.⁶

Ülkemizde 6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen Kahramanmaraş Pazarcık ve Elbistan merkezli depremler gibi⁷ büyük ve şiddetli depremlerden sonra, gelecekte depremlerle ilgili kesin bilgilerle ilgili yapılan paylaşımlar yanlış bilginin en yaygın biçimleri arasındadır. Bunun dışında depremlerin "kasıtlı" olarak yapıldığına dair söylentiler de sık görülen yanlış bilgi biçimleri arasındadır.⁸

¹ [İnternet] https://iris.paho.org/bitstream/handle/10665.2/52052/Factsheet-infodemic_eng.pdf?sequence=14 Erişim Tarihi: 11.02.2023

² Dallo I, Corradini M, Fallou L, Marti M. How to fight misinformation about earthquakes? A Communication Guide, 2022. ETH Zürich. <https://doi.org/10.3929/ethz-b-000530319>

³ Fallou L, Marti M, Dallo I, Corradini M. How to Fight Earthquake Misinformation: A Communication Guide. Seismological Society of America, 2022, 93.5: 2418-2422.

⁴ [İnternet] <https://extranet.who.int/agefriendlyworld/wp-content/uploads/2020/05/AgeFriendlyApproachToDisasterRecovery.pdf> Erişim Tarihi: 11.02.2023.

⁵ [İnternet] https://www.who.int/health-topics/infodemic#tab=tab_1 Erişim Tarihi: 11.02.2023

⁶ Demiröz K. Afet Kriz Yönetiminde Sosyal Medyanın İşlevselliği ve Zararları Üzerine Bir İnceleme. Resilience, 2020, 4.2: 293-304.

⁷ [İnternet] <http://www.koeri.boun.edu.tr/scripts/lst0.asp> Erişim: 12.02.2023

⁸ [İnternet] <http://www.rise-eu.org/dissemination/good-practices/How-can-we-fight-earthquake-misinformation/> Erişim Tarihi: 11.02.2023

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİ HALK SAĞLIĞI ANABİLİM DALI DEPREM KAYNAKLI AFETLERE YÖNELİK TOPLUM İÇİN BİLGİLENDİRME DİZİSİ (2023/15)

İnfodemi önlenmelidir.

Yapılan çalışmalarda infodemi ile mücadele için çeşitli yöntemler ve modeller geliştirilmiştir. Yanlış bilgilerin sosyal medya platformlarında görünmesini önlemek için algoritmaların kullanılması, bilgileri kontrol etme veya yanlışları açığa çıkarma yaklaşımları yoluyla yanlış bilgileri düzeltme, yanlış bilgilere karşı psikolojik dayanıklılık oluşturmak ve medya kuruluşlarının çevrimiçi yayınladığı içeriği düzenlemeye yönelik politik yaklaşımlar buna örnek verilebilir. Ayrıca özellikle depremlerle ilgili en yaygın mitlerle (efsanelerle) nasıl mücadele edileceğine dair bir rehber de yayınlanmıştır.⁹

Her ne kadar infodemiye karşı bir mücadele verilse de bireysel düzeyde yapılabilecekler de vardır. Resmi kurum ve/veya kuruluşlara güvenmek, güvenli bir kaynaktan alınmış ve daha önce paylaşılmış olsa dahi bilgilerin gerçekten tutarlı olup olmadığını algılayabilme yetisine sahip olmak, bu tür bilgileri paylaşıp yayılmasına katkıda bulunmadan önce kaynağını kontrol etmek, kanıtı tanıyabilmek, bilimi desteklemek ve öğrenmeye her zaman devam etmek en önemli sorumlulukların başında gelmektedir.¹

Depremlerle ilgili mitler (efsaneler) için örnekler¹⁰

Uluslararası literatürde yer alan depremlerle ilgili *mitlere* (efsanelere) iki örnek ve ilgili doğru bilgiler/açıklamalar aşağıda sunulmuştur:

Efsane 1:

Depremler insan eylemleri, hükümetler ya da kötü niyetli insanlar tarafından oluşturulabilir.

Doğru bilgi 1:

Çoğu zaman, petrol, gaz veya jeotermal ısı kullanımı, yeraltı suyunun çıkarılması, madencilik faaliyetleri gibi insan faaliyetleri sadece hissedilmeyen veya çok az derecede hissedilen depremlere neden olabilir. Yine de, bazı durumlarda, derin yeraltı ile ilgili büyük teknik müdahaleler (örneğin, jeotermal aktiviteler, atık su atılımı, yeraltı su çıkarımı gibi) hissedilen depremleri tetikleyebilir. Ancak bireyler veya hükümetler bu depremlerin yerini, büyüklüğünü, zamanlamasını ve etki ettiği alanı kontrol edemezler.

Efsane 2:

Depremler ve artçılarla ilgili kesin tahminler yapılabilir.

Doğru bilgi 2:

Depremlerle ilgili olasılıkları mevcut bilimsel yöntemler, koşul ve verilerle hesaplanabilse de, gelecekteki depremlerin büyüklüğünü, yerini ve zamanını kesin olarak tahmin etmek mümkün değildir.

⁹ Dryhurst S, Mulder F, Dallo I, et al. Fighting misinformation in seismology: Expert opinion on earthquake facts vs. fiction. *Frontiers in Earth Science*, 2022, 10: 2271.

¹⁰ Dallo I, Corradini M, Fallou L, Marti M. How to fight misinformation about earthquakes? A Communication Guide, 2022. ETH Zürich.

<https://doi.org/10.3929/ethz-b-000530319>

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİ HALK SAĞLIĞI ANABİLİM DALI
DEPREM KAYNAKLI AFETLERE YÖNELİK TOPLUM İÇİN BİLGİLENDİRME DİZİSİ
(2023/15)

Örnekler artırılabilir.

Deprem ve diğer afet durumlarında doğru bilgi son derece önemlidir.

Sonuç olarak, infodemi yönetimi çeşitli faaliyetler yoluyla iyi sağlık uygulamalarına olanak sağlamayı amaçlar. Bu kapsamda toplumun kaygılarını ve sorunlarını dinlemek, risk algısını ve sağlık uzmanlarının tavsiyesini anlamaya teşvik etmek, yanlış bilgilere karşı dayanıklılık oluşturmak ve toplulukları olumlu eylemlerde bulunmaya teşvik etmek ve bu konuda güçlendirmek özel önem arz etmektedir.⁵ Kanıta dayalı doğru bilgileri, doğru zamanda, doğru hedef gruplarına doğru mesajlarla ulaştırmak kritiktir.¹¹

---

¹¹ [İnternet] https://www.who.int/health-topics/infodemic#tab=tab_1 Erişim Tarihi: 11.02.2023